

Adatok a bánsági néprajzi kutatás történetéhez

KAKUCS LAJOS

(Rüsselsheim)

Az utóbbi években nagy meglepéssel vehetjük számba, hogy örvendetesen szaporodnak az erdélyi és bánsági magyar vonatkozású néprajzi tanulmányok. Legyen szó önálló kötetekről, vagy a Népismereti Dolgozatok sorozatában eddig megjelent szaktanulmányokról, a kutatók erőfeszítései minden esetben kedvező fogadtatásban részesültek az olvasóközönség részéről. Ez természetes is, hiszen a ma embere soha nem tapasztalt mértékben fordul a Historia, a történelem felé, ismerni akarja elődeinek cselekedeteit, életmódját és mindazt, ami ehhez kapcsolódik. Másrészt a felgyorsult idő, a sosem látott méretű urbanizáció rövid idő alatt eltünteti az előző generációk életéről tanúskodó tárgyi emlékeket. Így történik meg, hogy az általunk és szüleink által mindennap használt tárgyak sora már csak elvont fogalomná válik gyerekeink és unokáink számára. Ezért is annyira fontos a mai nemzedék számára népeletünk eszközeinek, tárgyainak megmentése. Ebben a munkában, mely napjainkban átlépi a szervezett múzeumi kereteket, segítségünkre lehet elődeink példája, akik már a 19. század második felében sokat tettek a népi hagyományok megmentése érdekében.

A néprajzi kutatások kezdetei, a néprajzi tárgyú gyűjtemények létrehozása és ezeknek a gyűjteményeknek az intézményesítése Erdélyben és a Bánságban is – kevés kivétellel – a 19. század utolsó évtizedeiben történik, egy időben a történelmi és múzeumtársulatok alakításával. A gyűjtemények kialakításának első időszakában rendszerint nem lehet különbséget tenni a történelmi-régészeti, valamint a néprajzi tárgyú gyűjtés között. Ennek tulajdonítható, hogy a 19. század második felében jelentkező tudományos társaságok gyűjteményeiben a domináló régészeti tárgyú emlékek mellett alkalmanként ott találjuk a néprajzi jellegű anyagot is. Az is igaz, hogy a Kolozsvár, Szeben, Gyulafehérvár és Temesvár központokkal kialakult történelmi és régészeti társulatok munkájában a 19. század második felében, a régészet fellendülésének hullámában rövid időre háttérbe kerül a néprajzi kutatás és a néprajzi tárgyak gyűjtése. Természetes, hogy ez a viszonylagos megtorpanás elsősorban a régészeti és múzeumegyletek tevékenységére vonatkozik, hisz ebben az időszakban sok minden történt a népköltészet és a néphagyományok gyűjtése terén. Irodalomtörténetünkben jól ismert ez az időszak, sajnálatos azonban, hogy kutatóink eddig kevesebbet foglalkoztak múzeumegyleteink kialakulásának és tevékenységének történeti feldolgozásával.¹ Pedig éppen ezen a területen a századvégi közös próbálkozásokban különösen fontos szerepet játszottak mind az erdélyi, mind a bánsági magyar értelmiségiek legjobbjai.

A bánsági néprajzi kutatások hagyományainak rövid áttekintése és az eddigi is-

¹ Az utóbbi két évben: Bodor András: Erdély ókori történetének kutatása a XIX. század közepéig. Erdélyi Múzeum 1995. 3-4. sz. Uő.: Erdély ókori történetének kutatása a XIX. század közepétől az első világháború végéig. Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára. Kolozsvár 1996.

meretek bővítése érdekes lehet az interetnikai kölcsönhatások szempontjából is. Közismert tény, hogy ezen a vidéken a török uralom utáni első évszázadban a román és szerb lakosság mellett németek, magyarok, bolgárok, csehek, szlovákok, olaszok, spanyolok és franciák telepedtek le. Sehol az akkori monarchiában, de talán Európaszerte sem létezett az etnikumok ilyen színpompája, mint a 18. és 19. századi Bánságban. Néprajzkutatók számára sehol sem adatott ehhez hasonló lehetőség a különböző kultúrák kölcsönhatását a maga valóságában tanulmányozni. Ezt az egyedül álló lehetőséget a múlt század végi bánsági népélet kutatói közül talán Czirbusz Géza és Berkeszi István ismerték fel a legjobban, és igyekeztek a temesvári múzeumtársulatok szerény anyagi lehetőségeit felhasználva a kor igényeit kielégítő néprajzi múzeumot létrehozni. Ez irányú tevékenységüknek elismerésével a román és a magyar szakirodalom egyaránt rendkívül szűkmarkúan bánt, munkájuk rövid vázolója hozzájárulhat a bánsági néprajzi kutatás történetének jobb megismeréséhez.

A bánsági néprajzi kutatás történetét vizsgálva két különálló szakaszt különböztethetünk meg. Az első időszak a bécsi udvar hatalmának megszilárdulásától a 19. század második feléig tart, és a külföldi utazók leírásai mellett magában foglalja a császári adminisztráció megbízásából készített leírásoknak és jelentéseknek a népélettel és a népi hagyományokkal foglalkozó fejezeteit. Ide sorolhatjuk az 1848-as forradalom előtti időszakban megerősödő román nemzeti mozgalom bánsági képviselőinek több írását is. E viszonylag hosszú időszak kutatói, valamint a népi hagyományok feljegyzői – kevés kivétellel – csak a néphagyományok, szokások és a népköltészet leírásával foglalkoztak. A népi eszközök és a viseleti tárgyak tudományos, tervszerű gyűjtésének problémáit a kutatások második szakasza, a 19. század végétől napjainkig tartó időszak tartalmazza. A Bánságban az osztrák uralom kezdete előtt is mutatkozott érdeklődés a népélet kutatására. Ilyen tevékenységet fejtett ki a 17. század második felében a román humanizmus nagy képviselője, a karánsebesi születésű Mihai Halics (1643-1712), aki a népdalgyűjtés mellett², mint azt egy 1674-ből származó hagyatéki leirat is bizonyítja³, valószínű, hogy néprajzi tárgyak gyűjtésével is foglalkozott.

A 18. század első felétől egyre gyakoribbak azok a források, melyekben utalásokat és adatokat találunk a Bánságban lakó népek életéről. A változást az évszázados török fennhatóságot felváltó osztrák uralom hozta magával. A tartomány 1718 után osztrák fennhatóság alá került és nyitottabb lett az érdeklődők számára. Az ebben az időszakban keletkezett útleírások mellett az adminisztráció hivatalnokainak gazdasági, politikai és katonai jellegű beszámolóit is igen gyakran tartalmaznak néprajzi jellegű utalásokat. Marsigli, Bél Mátyás és Hamilton munkáiban még csak hézagosan, a vidék gazdasági és politikai jellemzésének mintegy kiegészítéseként találunk néprajzi jellegű utalásokat. Ebben az évszázadban két olyan jelentős munka született, melyeknek szerzői saját megfigyelésük alapján igen értékes adatokat közvetítettek a helyi lakosság, főleg a románok és szerbek életmódjáról és szokásairól.

² I.B. Mureșianu: Din trecutul cercetărilor privind creația populară literară în Banatul românesc. Radovi simpozijuma o jugoslavenska-ruminskim uza jamnostima u oblati narodne kujuzevnosti. Pancevo 1971. 391.

³ Muzsnai László – Dani János si Engel Károly: Date noi privitoare la Mihai Halici. Studii de istorie literară și folclor. 1964. 105-106.

Az első jelentés 1774-ben íródott, szerzője Johann Jakob Ehrler, aki 1769-től a bánági adminisztráció magas rangú hivatalnok volt. Munkájának forrásértékét növeli az a tény, hogy szerzője nem csak jelentésekből, hanem saját tapasztalataiból ismerte a nép életét. Előszavából kitűnik, hogy Ehrler bánági ellenőrző útjainak alkalmával több száz éjszakát töltött a vidék legeldugottabb településeinek parasztkunyhóiban. E bensőséges kapcsolatból származik a bánági népélet mindennapi jelenségeinek hű és adatokban rendkívül gazdag korrajza.⁴ Közel két évszázad után Ehrler munkája a közelmúltban román fordításban látott napvilágot. A korszak másik nagy jelentőségű, bánági témájú leírásával – melynek szerzője Francesco Grisellini – már 1780-ban megismerkedett a tudományos világ. Grisellini a helyi viszonyok alapos ismeretében mutatta be a lakosság életmódját, szokásait, a foglalkozásokat és az építkezési hagyományokat. Grisellini volt az első kutató, aki párhuzamot vont a bánági románok szüreti és aratási szokásai valamint a római cerealia és bachalia között.⁵ A 19. század első évtizedeiben a régi római szokásokkal való hasonlatosságra több jeles bánági román kutató mutatott rá, így Dimitrie Tichindeal⁶, Damaschin Bojinca⁷ és Eftimieu Murgu⁸. Ugyanebben az időben Mehadia tudós esperese, a krónikairó Stoica de Hateg saját házában múzeumot rendezett be, mely nyitva állt az érdeklődők előtt is.⁹ Nincs kizárva, hogy a kiváló krónikás a római kor gazdag leletanyaga mellett néprajzi tárgyak gyűjtésével is foglalkozott.¹⁰

A 19. század elejétől a bánági román értelmiségiek köréből származnak az első próbálkozások a néprajzi gyűjtőmunka megszervezésére. Az aradi román ortodox papnevelde tanára, Moise Nicoara esperes (1784-1861) 1814-ben az elhunyt Pavel Avacumovici szerb püspök helyébe román utód kinevezését kérte I. Ferenc császártól. A kor szellemének megfelelően kérésének alátámasztására hivatkozik a románság múltjára, valamint a század eleji bánági népességi viszonyokra. A románság politikai és egyházi igényeinek minél pontosabb dokumentálása érdekében Moise Nicoare felhívással fordult a tanítókhöz és a papokhoz, melyben a vidékre vonatkozó román történelmi és néprajzi jellegű dokumentumok gyűjtését kérte.¹¹ Kezdeményezésének eredményéről nincs tudomásunk, de kétségtelen, hogy már ebben az időben az aradi preparandia körül gyülekeztek azok, akik később jelentős szerepet játszottak a bánági román néphagyományok gyűjtésében. Az 1848-as forradalom előtti évtizedekben

⁴ Schram Ferenc: Bánati néprajzi adatok a XVII. századból. Ethnographia LXXXI. (1970); Ehrler munkáját román nyelven Costin Fenesan jelentette meg 1982-ben: Banatul de la origini pina acum (1774) címmel.

⁵ Manolescu, Gabriel: Preliminarii la o istorie a folclorului și folcloristici din Banat. Folclor literar. Timișoara. 309. Griselininek a románokról szóló fejezetére ld. Franz Grisellini: Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des temeswarer Banats in Briefen an Standespersonen und Gelehrte I-II. Bécs, 1780- . VII. levél.

⁶ Talos, Ioan: Inceputurile interesului pentru folclorul românesc în Banat. Studii de istorie literară și folclor. 1964. 203.

⁷ Damaschin, Bojinca: Scieri, Editura Facla 1978. 117- . Közreadja Nicolae Bocsan.

⁸ Chereșteșiu, Victor: Luptătorul revoluționar Eftimie Murgu. Studii IX. 1/1956.

⁹ N. Stoica de Hateg: Cronica Banatului. 1981. 13.

¹⁰ Talos, Ioan im. 207-209.

¹¹ Moise Nicoară felhívása újranyomatva a Foaia Diecezeană c. folyóirat I. évfolyamának (1886) 9. számában jelent meg.

kibontakozó gyűjtőmunkában Pavel Vasici, Dimitrie Ardelean, Athanasie Sandor és Ambrozie Jurma mellett ott találjuk más vidék fiait is. Az erdélyi Zeyh Jánost, aki 1836-ban bánsági útja alkalmával egy Jovan Jorgovanról szóló balladát jegyezt fel.¹² Az idegen kutatók közül legjelentősebb Arthur Schott, a stuttgarti származású agrár-mérnök, aki 1836 és 1841 között a Bissingen család jam-i birtokán, majd 1845-1848-ig az oravicai bányaműveknél dolgozott. Közben járta a környék, valamint a szomszédos Havasalföld és Erdély román falvait, ismerkedett a román népmesékkel, melyekből 1845-ben *Walachische Märchen* címmel kötetet jelentetett meg.¹³

A népköltészet iránt megnyilvánuló érdeklődés nem szorítkozott a bánsági román néphagyományok gyűjtésére, a 19. század elején induló szerb folklórgyűjtés keretében Vuk Karadzics és társainak kutatása kiterjedt a bánsági szerb fálvak népdalkincsének feldolgozására is.¹⁴ Évtizedekkel később Nikolics Sándor, a temesvári színház másodkarnagya, a bánsági szerb népköltészet kutatásának egyik kiemelkedő alakja saját gyűjtéséből 100 szerb népdal címmel önálló kötetet adott ki, melyből a temesvári Mannergesangverein dalegyesület 1861-ben már több darabot is bemutatótt.¹⁵ Az 1848-as forradalom előtti évtizedek „utazó” folkloristái közül meg kell említenünk Henry de Chambord-Bourbon herceg nevét, aki 1838-ban kíséretével együtt meglátogatta a bánsági francia telepeket és örömmel nyugtázta, hogy a hazájuktól évtizedek óta távol élő franciák még őrzik nyelvüket és nemzeti sajátosságukat.¹⁶

Az 1848-as forradalom leverése után a Bánságban is rendkívül megnőtt a néphagyományok, főként a népköltészet iránt érdeklődők köre. Ebben nagy érdeme volt korabeli román sajtónak, melyben Gheorghe Baritiu, Pavel Vasici, Simion Manguica, Athanasie M. Marienescu és mások hívták fel az olvasók figyelmét a népköltészeti alkotások gyűjtésének fontosságára. 1853 után Vasile Alecsandri költő hatása is jelentős volt az erdélyi és a bánsági román népdalkutatásra.

A vidék első magyar hírlapja, a Pesty Frigyes által szerkesztett *Delejtű* közölte a Szegeden élő Csaplár Benedek 12 részből álló, *Szózat a néphagyományok gyűjtése tárgyában* című folytatásos cikksorozatát 1859-ben. Ugyanebben az időben a magyarszentmártoni pap, Berec Imre a *Bánság népei* címmel hosszabb tanulmányt közölt a bánsági németek, románok, bolgárok és krassovánok életéről. A lap másik munkatársa, Khern Ede az erdélyi százszok életéről írt érdekfeszítő cikket.¹⁷

A továbbiakban elsősorban a kevésbé ismert gyűjtők munkáját és a néprajzi

¹² Engel Károly és Pop Dumitru: *Culegere de basme românești a lui Zeyh János. Studii de istorie literară și folclor.* 1964. 227.

¹³ Talos, Ioan im. 214.

¹⁴ Talos, Ioan im. 214.

¹⁵ Braun Dezső: *Bánsági rapszódia.* Temesvár 1836. 80.

¹⁶ Birkás Géza: *Francia utazók Magyarországon.* Szeged, 1948. 107. Itt jegyezzük meg, hogy pár évvel ezután, 1876-ban, amikor Louis Hecht, a nancy-i egyetem tanára a bánsági francia fálvakat bejárta, már senkit sem talált, aki a francia nyelvet beszélni tudna. Ld. Friedrich Lotz: *Die francösosche Kolonisation des Banats (1748-1773).* Südost Forschungen XXIII. (1964). München.

¹⁷ Berkeszi István: *A Delejtű 1858-1861. Délmagyarország első magyar hírlapjának kritikai ismertetése a kor jellemzésével. Történelmi és Régészeti Értesítő (a továbbiakban TRÉT) Temesvár 1910. 61-62.; Büchl Antal: A néprajzi gyűjtés kezdetei a Bánságban. Korunk 9/1974. 1004.*

gyűjtemények megszervezésére irányuló kísérleteket próbáljuk meg összefoglalni. A 19. század második felében a temesvári középiskolai tanárok köréből verbuválódott gyűjtők figyelme az eddigi népdalgyűjtés mellett a népszokások és az életmód tanulmányozására irányult. A kutatás irányítását 1872 után a Temesváron megalakult Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat vette át. A társulat ez irányú tevékenységének kezdetét az 1873. november 30-án tartott választmányi gyűlés jelentette, ahol a társulat másodtitkára, Jankay Károly tanár a Népelemlről címmel a bánsági népek szokásairól tartott előadást, saját gyűjtései alapján. A társulat első titkára, Dr. Szentkláray Jenő jelezte, hogy tanártársával, Kümmer J. Heinrich apátkanonokkal és Németh Sándor csanád-apátfalvi segédlelkésszel együtt évek óta gyűjtik a bánsági falvakban a néprajzi adatokat. Szentkláray javasolta, hogy az egyesület segítségével terjesszék ki a gyűjtést Karlovac és Fruska Gora vidéke szerb kolostorainak gazdag levéltáira, melyek anyaga értékes néprajzi adatokkal szolgálhat.¹⁸ A következő években Szentkláray folytatta a néprajzi anyag gyűjtését, és a Vonások a délmagyarországi sváb szokások köréből címmel figyelemreméltó tanulmányt közölt az általa szerkesztett Történelmi Adattárban.¹⁹ A tanulmány előszavában Szentkláray hangsúlyozta, hogy dolgozatának megírásához saját és a Kümmer J. Heinrich, időközben Nagyváradra került apátkanonok kutatásait használta fel. Szentkláray részletesen ismertette a bánsági svábok egyes szokásait, mint a Szent Márton-napi lúd sütését, a Szent János-napi cselédfogadást, az adventi, karácsonyi, farsangi és húsvéti ünnepekhez kötődő népi szokásokat, valamint a házassággal, keresztelessel és halállal kapcsolatos hagyományokat, részletezve a *kirchwei* szerepét a különböző bánsági német telepes falvak életében.

Itt kell szólnunk a Szentkláray által említett, Kümmer-féle gyűjtemény sorsáról. Dolgozatunk megírásának idején, 1983-ban csak annyit tudtunk erről az anyagról, amiről Jankay Károly, a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat titkára 1873-ban tudósított. Jankay szerint a több száz ívre terjedő levéltári anyag, melyet Kümmer hosszú évek során gyűjtött és amely rendkívül gazdag anyagot tartalmaz a volt Torontál és Krassó vármegye helységeinek népszokásairól, történelméről, „régiségeiről és statisztikai állapotáról”, a gyűjtő adományaként 1873-ban a Társulat tulajdonába került.²⁰ A gyűjtemény a 19. század utolsó éveiben még szerepelt a Berkeszi István által készített múzeumi nyilvántartóban, egy 1894. szeptemberi választmányi gyűlés jegyzőkönyve szerint az anyag egy részét Dudás Gyulának, a társulat vezetőségi tagjának a rendelkezésére bocsátották a tervezett Bács-Bodrog megyei monográfia megírásához. Mivel az első világháborút követő viharos években a Temesvári Múzeum tulajdonából a szerb csapatok rablásai, a Berkeszi István 1922-ben bekövetkezett halála után alakult új vezetőség hozzá nem értése, valamint a helyi hatóságok által elkövetett, a korabeli újságok megítélése szerint súlyos törvénytelenések következtében igen sok értékes anyagnak nyoma veszett.²¹ Úgy gondoltuk, hogy a

¹⁸ Archiva istorica a Muzeului Banatului, továbbiakban AIB. 1873. év. Feldolgozatlan.

¹⁹ Történelmi Adattár Csanád Egyházmegye hajdana s jelenéhez. Budapest. IV. évfolyam (1874).

²⁰ Jankay Károly: Emlékkönyv a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat 1873-as évi tevékenységéről. Temesvár, 1874. 10.

²¹ Ld. Temesvarer Zeitung 1922. évf. 144., 182., 232. szám; 1924. évf. 131. szám; 1931. évf. 213. szám és

Kümmer-féle gyűjtemény is az elveszett javak közé tartozott. Annál kellemesebb volt a meglepetésünk, amikor a bánági élet jeles kutatója, Anton Peter Petri 1986-ban megjelentetett rövid tanulmányában új adatokat közölt az anyag sorsáról.²² Petri ismertette a gyűjtemény keletkezésének történetét és rövid leírását adta. Feltételezése szerint ez a rendkívül értékes dokumentáció már a 19. század végén a Széchenyi Könyvtár tulajdonába került.²³ Kümmer személyéről megjegyzendő, hogy 1808-ban Oravicán született, bányász hivatalnok családban. 1819 és 1831 között Nagyváradon, Szegeden és Temesváron tanult, 1831-ben pappá szentelték, majd ettől az évtől 1855-ig mint káplán, majd pap Pécskán, Versecen és Oravicán dolgozott. 1855 és 1861 között a Vajdaság és a Temesi Bánság katolikus iskoláinak felügyelője volt, később, 1890-ben bekövetkezett haláláig apátkanonok Temesváron és Nagyváradon. Ő dolgozta ki azt a négy fejezetre osztott, 64 pontból álló kérdőívet, melyet 1859-ben a Szerb Vajdaság akkori kormányzója, Coronini tábornok jóváhagyásával eljuttatott a Bánság és a katonai vidék minden helységébe. A német és magyar nyelven érkezett válaszok, akárcsak a későbbi Pesty-féle helynévgyűjtés esetében helyenként rendkívül kiadósak (Alibunar helység anyaga pl. 72 lapot tesz ki), de tudomásunk szerint ez idáig csak J.H. Schwicker, Szentkláray Jenő és Dudás Gyula használták fel adataikat.

Szentkláray és Janky Károly Temesvárról való távozása után a Történelmi Társulat részéről nem történt új kezdeményezés a vidék néprajzi hagyományainak kutatására. Ez a helyzet gyökeresen megváltozott 1879 után, amikor Czirbusz Géza-t kinevezték a Temesvári Piarista Gimnázium tanárának. Ettől az időtől fogva Czirbusz tevékenysége elválaszthatatlanul kapcsolódott a bánági tudományos élethez. 1879-től tagja, majd a következő évtől titkára lett a Délmagyarországi Természettudományi Társulatnak. Célul tűzte ki egy antropológiai múzeum alapítását, melynek szükségességét a Bánság rendkívül változatos etnikai-etnográfiai viszonyaival indokolta. Az akkoriban anyagi gondokkal küzdő és időnként saját székhellyel sem rendelkező természettudományi társulat nem tudta Czirbusz javaslatát megvalósítani, de az etnográfiai kutatások eredményeinek közlésére helyet adott a Természettudományi Füzetekben.²⁴ Az elkövetkező években Czirbusz sorra itt jelentette meg a bánági vonatkozású néprajzi munkáit: „Herkulesfürdő körüli románok” (1880), „Délmagyarországi bolgár típus”, „Délmagyarországi németek szaporodása” (1881), valamint külön kötetként „A délmagyarországi bolgárok ethnológiája” címet viselő, ezekből az évekből származó legfontosabb tanulmányát (1882). Czirbusz 1882-ben Veszprémbe történt áthelyezése után ideiglenes megtorpanás vehető észre a társulat néprajzi tevékenységében, bár tanítványai, Rosenfeld Mór és Heldenwanger Mihály folytattak ilyen irányú munkát. Rosenfeld Mór „Die Südungarischen Schwaben” címmel már 1879-ben érdekes sorozatot közölt a Temesváron megjelenő német nyelvű lap, a *Temesvarer*

az 1933. évf. 59. szám.

²² Ein Verzeichnis von wertvollen Ortsbeschreibungen aus den Jahren 1859 bis 1866-Weitgehend unbekanntes Beiträge zur Heimatkunde des Banater Deutschtums in den Kom. Temesch-Torontal. Mühlendorf/Inn. 1986.

²³ Fol.Hung. 42-47.; 50-54.

²⁴ Reis Ferenc: A Délmagyarországi Természettudományi Társulat története. Temesvár, 1899. 22.

Zeitung hasábjain. Később a Délmagyarországi Természettudományi Társulat folyóiratában jelent meg „Volklieder der Banater Ziegenuer„ című tanulmánya. Heldenwanger Mihály, Czirbusz másik munkatársa ugyanitt közölte a „Krassován népdalok” című dolgozatát. Czirbusz temesvári tevékenységének idején indult az a népszerű, nyilvános etnográfiai előadássorozat, melynek keretében 1882. február 2-án ő maga is tartott előadást a bolgárok délmagyarországi letelepedéséről. Ugyanebben az évben a világhírű Afrika-kutató, Holub Emil is az előadók között szerepelt. Az előadás rendkívüli erkölcsi és anyagi sikert jelentett Holub számára. A város és a megye vezetői olyan meleg fogadtatásban részesítették az Afrika-kutatót, mely bizonyosan hozzájárult ahhoz, hogy a következő években több adományt juttatott a Délmagyarországi Természettudományi Társulatnak. Az 1884. év sorozatából a kínai tengerészeti vámigazgatóját, a temesvári születésű Faragó Ödönt emeljük ki, aki „Kína és népe” címmel tartott nagyszerű előadást.

A bánsági néprajzi kutatás terén 1899 után következett be újabb szerencsés fel lendülés, amikor hosszú távollét után Czirbusz Géza, mint gimnáziumi tanár ismét Temesváron dolgozott. Ehhez az időszakhoz kapcsolódik az első nyilvános néprajzi gyűjtemény megszervezése is. Sikeréhez hozzájárult az a tény, hogy Czirbusz tevékenysége teljes mértékben élvezte a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum Társulat tudós titkárának, Berkeszi Istvánnak erkölcsi és anyagi támogatását. A 20. század elején Czirbusz a Temesváron létrehozott Délvidéki Kárpát-Egyesület égisze alatt kezdte meg a tervezett néprajzi múzeum anyagának gyűjtését. 1904. február elején Berkeszi István ennek az egyesületnek adta át azt a 21 darabból álló, román és szerb népviseleti gyűjteményt, amelyet a Múzeum Társulat a saját pénzéből vásárolt.²⁵ Arról, hogy az 1904 februárjában a nagyközönség számára is megnyitott Délmagyarországi Táj-és Néprajzi Múzeum ezen kívül milyen tárgyakat őrzött, nincs több adatunk.²⁶ A frissen alakult múzeum pénzügyi fedezetét a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum Társulat évi 300 koronás segélye jelentette, így nem csodálkozhatunk, hogy az ideiglenes otthonban működő intézmény még 1907-ben is csak 300 darab kiállítási tárggyal rendelkezett.²⁷ Czirbusz Géza 1904-ben történt végleges távozása után a múzeum vezetését Szőke József tanár vette át, majd az ő 1910. évi távozása után a Felső Leányiskola épületében elhelyezett gyűjtemény közvetlen felügyelet nélkül maradt, és ezért 1913-ban visszakerült a Délmagyarországi Történelmi Múzeum épületébe.²⁸

Czirbusz Temesvárról történt távozásával lezárult egy korszak az önálló bánsági néprajzi múzeum létrehozásáért folyó munkában, hiszen az alapító és utódja távozását nem élte túl az 1904-ben megnyitott gyűjtemény. A szakemberek hiányán túl a múzeum fennmaradását nehezítette az a körülmény is, hogy nem állt mögötte komoly gazdasági erővel rendelkező társulat, amely felkarolhatta volna a bánsági néprajzi kutatás és múzeum ügyét. Ebben az időben a Temesváron működő két múzeumtársulat közül csupán a történelmi rendelkezett számottevő anyagi alapokkal, ez azonban akkoriban

²⁵ AIB. 1902. és 1904. év.

²⁶ Főtitkári jelentés, TRÉT. 1905. 114.

²⁷ AIB. 1907.

²⁸ Főtitkári jelentés, TRÉT. 1915. 115.

egy új múzeumi palota felépítésén fáradozott. A harmadik helyi társulat, a Délvidéki Kárpát-Egyesület is csak Czirbusz személyes hatására karolta fel a néprajzi múzeum ügyét. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelősége, mint az államsegélyek felhasználását ellenőrző és központi irányító szerv, 1904-ben is csak ideiglenesen engedte át a meglévő néprajzi anyagot a Délvidéki Kárpát-Egyesületnek²⁹, jelezve, hogy egy néprajzi részleg megvalósítása továbbra is a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum Társulat hatáskörébe tartozik. Ez utóbbi gondolat nem volt új a társulat történetében. Ilyen nyilatkozat először 1902. június 26-án hangzott el hivatalosan Radasics Jenő, az Iparművészeti Múzeum igazgatója részéről, temesvári múzeumlátogatása alkalmával. Radasics nyilatkozatát követően, a július elsején tartott társulati választmányi ülésen Berkeszi István kijelentette: „Múzeumunk célja az, hogy Délmagyarország három vármegye területén lakó nemzetiségek mindenikének lehetőleg teljes ethnográfiai tárgyait összegyűjtve és a megvalósítandó új múzeumépületbe mindenik nemzetiség számára egy-egy külön kis szobát, vagy egy nagy teremben egy-egy külön fülkét rendezzen be, melyekbe a három megye területén lakó magyar, német, szerb, román, sokác (Rékás), bolgár (Vinga), krassován és horváth nemzetiségek jellemző viseletében bábukkal legyenek feltüntetve, szobai felszerelésükkel és az általuk üzött háziiparikkal.”³⁰ E terv megvalósításához kapcsolódott az első tervszerű bánsági kutatás ötlete és végrehajtása is.

A terv kidolgozója Cs. Sebestyén Károly volt, aki 1898-tól rajztanárként Szegeden dolgozott, és már 1905 és 1908 között részt vett a Szeged környékén végzett néprajzi gyűjtésekben. Ezekben az években tanítványai segítségével a felső-torontáli falvak vidékéről jelentős húsvéti tojás gyűjteményt hozott létre.³¹ Cs. Sebestyén Károly, feltételezhetően Berkeszivel történt előzetes egyeztetés alapján, 1908 elején részletes beadvánnyal fordult a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum Társulat vezetőségéhez, ezen keresztül pedig a Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelőségéhez. Beadványában körültekintően megindokolta a gyűjtés szükségességét és nagyszabású, részletes, időre bontott tematikai tervet dolgozott ki, a vidéki múzeumok igényeinek figyelembe vételével. (Ld. mellékletben.) A temesvári múzeumtársulat vezetősége jóváhagyta a benyújtott tervet, beiktatta munkatervébe és az államsegély felhasználásánál már 1908-ban figyelembe vette kivitelezésének pénzügyi támogatását.³² A kidolgozott munkatervet az országos felügyelőség is jóváhagyta és a néprajzi kutatás támogatására az 1909. évre 500 koronát irányzott elő. A jóváhagyás elég későn érkezett meg, így 1909-ben Cs. Sebestyén Károly csak néhány napot dolgozhatott Kiszombor és Csóka vidékén. Sajnos, a társulati levéltárban nincs utalás a gyűjtött néprajzi anyagra. A következő években is csak igen kevés pénzt használtak fel a gyűjtésre szánt évi keretből, amely 1911-ben elérte 1800 koronát.³³ Az okok sokrétűek, de tény, hogy a gyűjtéssel megbízott Cs. Sebestyén Károly sem tudott

²⁹ Főtitkári jelentés, TRÉT. 1905. 114.

³⁰ AIB. 1902.

³¹ Bálint Sándor: A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75. II. 34-35.

³² AIB. 1907.

³³ AIB. 1910.

kellő időt fordítani a terepjáráásra. Berkeszi ezt a gondot úgy próbálta áthidalni, hogy a kutatás folytatására Hermann Antalnak, a kolozsvári egyetem néprajztanárának segítségét kérte.³⁴ Berkeszi valószínűleg azért fordult a nemzetközileg is jól ismert kolozsvári tanárhoz, mert az már 1904 márciusában előadást tartott a bánági néprajzi anyag gyűjtésének fontosságáról. A kutatást hátráltató másik fontos tényező a temesvári múzeumban akkor már évek óta érzékelhető helyhiány volt, mely mind a meglévő anyag kiállításánál, mind a szakszerű raktározásnál akadályt jelentett. Feltételezésünket támasztja alá a múzeumtársulat 1913. évi közgyűlésén elhangzott főtítkári jelentés, melyben Berkeszi hangsúlyozta, hogy: „Bírnuk Hermann Antal ígéretét, hogy a nagyszünetidőben megyénk területén kivált sokácz néprajzi tárgyakat fog számunkra gyűjteni. A megszerzendő tárgyakat, ha addig ideiglenesen nem kapunk más helyiséget, a padláson fogjuk elhelyezni. Mihelyt csak némileg is megfelelő ideiglenes helyiségünk lesz, azonnal nagy arányokban fog megindulni a néprajzi gyűjtés is.”³⁵

Századunk elején a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeumtársulat, Temesvár városa és a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőisége közös erőfeszítéseket tettek a város főterére, az Operával szemközti helyre tervezett múzeum-palota felépítésére. A központi szervek támogatása és a helyi összefogás eredményeként, a balkáni háborúk kitörésének előestéjén, e célra már 700000 koronát takarítottak meg. A múzeum vezetősége már az 1902. évi júliusi választmányi gyűlésen úgy határozott, hogy az új múzeum-palota felépítése után önálló néprajzi részleget hoznak létre. Ebben külön-külön termet töltöttek volna meg a Bánágban élő nemzetiségek, és a népviselet mellett tervbe vették az illető népcsoport jellegzetes házi eszközeinek és háziipari termékeinek bemutatását is. A terv végrehajtását még abban az évben megkezdték, a Versec környéki szerb és román néprajzi anyag gyűjtésével.³⁶ A munka folytatódott a következő években is, így a társulat főtíkára, Berkeszi István az 1908. évi államsegélyből a Románboga környéki román ruhadarabok mellett nagyszentmiklósi szerb néprajzi tárgyakat, valamint Torontál megyei halász- és pásztorszökevényeket vásárolt. A következő évben Berkeszi Partoson és Ligeten gyűjtött néprajzi anyagot. A több éves gyűjtés ellenére 1911-ben, amikor Semayer Vilibáld a Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelőiségétől meglátogatta a temesvári múzeumot, a néprajzi gyűjtemény csak 587 tárgyat foglalt magában.

Sajnos, az első világháború romba döntötte a temesvári múzeum-palota felépítéséhez fűzött reményeket. A viláégés után az újraszervezett államhatárok mögött igen gyorsan megkezdte tevékenységét a Temesvári Múzeum. Az 1922. január 6-án tartott szervező gyűlésen Temesvár város vezetősége nevében Gheorghe Ungureanu nagyra értékelte az elődök, Ormos Zsigmond és Berkeszi István tevékenységét.³⁷ Ebben az értékelésben természetesen komoly szerepet kapott a volt múzeumtársulat néprajzi tevékenysége is, egy önálló néprajzi részleg létrehozásáig azonban még hosszú volt az út. Erre csak a második világháború után kerülhetett sor.

A 19. század végén és századunk első évtizedeiben Temesvár mellett más bán-

³⁴ Főtítkári jelentés, TRÉT. IV/1913. 28.

³⁵ Uo.

³⁶ AIB. 1902.

³⁷ AIB. 1922.

sági és erdélyi városok, múzeumegyletek is próbálkoztak néprajzi részlegek, esetenként önálló gyűjtemények alapításával. Ezek közül a bánási gyűjtés szempontjából az 1861-ben Gheorghe Baritiu és T. Cipariu kezdeményezésére létrehozott, nagyszabású ASTRA próbálkozásai a legjelentősebbek. 1881-ben, amikor az ASTRA fennállásának 30. évfordulóját ünnepelték, Szebenben nagyszerű, ideiglenes jubileumi kiállítás szerveződött. A történelmi és etnográfiai kiállítás sikerén felbuzdulva 1881 után egyre többen sürgették egy állandó jellegű kiállítás megrendezését. Az 1896-ban Lugos városában megtartott vándorgyűlésen Cornel Diaconovici hangsúlyozta, hogy az ASTRA az egyetlen olyan szervezet, amely képes megszervezni a Kárpátokon innen románok nemzeti múzeumát. A következő évtized során a Szebenbe tervezett és felépített ASTRA Múzeum megteremtéséhez jelentősen hozzájárult a bánási románság is.³⁸ Az 1905-ben felavatott múzeumban helyet kaptak az oravicai, jupai, moldovai, mehadiai és kiszetói ruhák és szőttek, továbbá mezőgazdasági eszközök Karánsebesről, bányászfelszerelések Oravicáról, valamint a híres kiszetói román dalárda serlegei és oklevelei is.³⁹ A szebeni múzeum tevékenysége ösztönzőleg hatott a bánási románság kulturális tevékenységére is. 1916-ban a Lugoson megjelenő Drapelul c. napilap is kérte az ASTRA irányítása alatt álló bánási néprajzi múzeum megalapítását.⁴⁰

Az ismertetett múzeumok mellett az első világháború kitöréséig a bánási népművészeti termékek népszerűsítéséhez hozzájárultak a különböző jellegű kiállítások is. Az 1885-ben rendezett budapesti kiállításon a népi ipar pavilonjában több Krassó vármegyei termék volt kiállítva.⁴¹ 1891-ben a krassói népművészeti termékek két bánási kiállításon szerepeltek igen nagy sikerrel. A Karánsebesen rendezett kiállításon főleg szőttek szerepeltek⁴², a Temesváron rendezett ipari és mezőgazdasági kiállításon pedig egyedül a Boksabánya mezőváros által felállított pavilonban 681 darab népművészeti alkotásban gyönyörködhetek a látogatók.⁴³ Ugyanitt, szerényebb körülmények között, hasonló termékeket mutatott be Ötvösd, Kissoda és Románszentmihály falvak lakossága is. 1896-ban a Budapesten szervezett millenniumi kiállításon Torontál vármegye német és szerb, Temes vármegye bolgár, míg Krassó-Szőrény vármegye román lakóházat épített fel és rendezett be.⁴⁴

A már említett kiállítások mellett a bánási népi ipar termékeinek híre igen korán túljutott a korabeli Magyarország határain. Schnabl Gyula oravicai kereskedő az 1873-as bécsi világkiállításon állíttatott fel egy román parasztházat, benne szövőszékkel és a vidék szőtteseivel, amely rövid idő alatt a kiállítás egyik népszerű látványosságá lett. A sikertől felbuzdulva az élelmes kereskedő a bánási háziipar termékeit elvitte a philadelphiai kiállításra is, s az ott bemutatott valamennyi tárgyat megvásárolta egy pennsylvaniai múzeum. Az első világháború előtti időszakban az oravicai népművészeti termékek hasonló sikereket értek el a moszkvai, amszterdami, párizsi és

³⁸ Transilvania 4-5./1904.

³⁹ Ua. 6/1906.

⁴⁰ Drapelul 78/1916.

⁴¹ Vointa Nationala 236/1885.

⁴² Foaia Diecezana 8-9/1891.

⁴³ Luminatorul 53-56/1891.

⁴⁴ Temesvári kereskedelmi és iparkamara jelentése 1896. 73.

kölni nemzetközi kiállításokon is.⁴⁵ Itt említjük meg, hogy az első világháború kitörése előtt Sulyok Ida temesvári rajztanárnő érdekes előadás sorozatot tartott egy budapesti rajziskolában, „A románok háziipara” címmel, melynek keretében Ohaba-Mitnic vidékéről származó szőttéseket és ruhákat mutatott be.⁴⁶

Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy a múlt század második felében és századunk első két évtizedében a bánsági néprajzi kutatás jelentős eredményeket ért el. A Temesváron rövid ideig fennálló, bár állandóra tervezett néprajzi kiállítás, az úgynevezett Délmagyarországi Táj és Néprajzi Múzeum megszűnése után a néprajzi tárgyak, paraszti eszközök kutatása és gyűjtése folytatódott. Az első világháború kitörése ugyan megakadályozta a Néprajzi Osztály felállítását, a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeumtársulat által összegyűjtött néprajzi anyag azonban kiinduló pontot jelentett a háború utáni és az utóbbi évtizedek terveinek megvalósításához.

Melléklet

„Nagytekintetű Főfelügyelőség!

Mély tisztelettel alulírott, mint a néprajzi tudomány egyik legszerényebb emelője, évek óta foglalkozván a hazai néprajz megismerésével, kutatóm és gyűjtőm, dolgozóm lelkesedésemből az ügy iránt, végül nagy céloomul tűztem ki egy olyan munkát, melybe teljes ambíciómat, minden lelkesedésemet beleviszem. Azon tiszteletteljes fölterjesztéssel fordulok a Nagytekintetű Főfelügyelőséghez, méltóztassék alábbi előterjesztésemet elfogadni, a mellékelt tervezeteket jóváhagyni, illetve az abban kért anyagi eszközöket jelzett célra engedélyezni, s engem ebben a magyar tudományt szolgáló törekvésemben támogatni.

Az országban szerte folyik a néprajzi anyag és adat gyűjtése, vidéki múzeumok alakulnak. Ebből a tervszerű munkából az ország egy részét sem szabad elhagyni. Miután Délmagyarország ún. bánáti részén eddig anyagi eszközök és alkalmas szellemi erő hiányában az ily fajta gyűjtés még meg nem indult, hivatkozva több eszterndei munkálkodásomra, és mint a délvidék szülőtte és annak majdnem minden népének alapos ismerője, magam vállalkozom arra, hogy egy majdan Temesvár sz. kir. Városában létesítendő vidéki néprajzi múzeum részére, mellékelt tervezet szerint a szükséges és található összes tárgyakat és adatokat összegyűjtöm, a múzeum fölállításáig az összes munkát elvégzem.

A három vármegyére terjedő és 800 községet számláló területen annyi féle nép lakik együtt, ezen terület ethnographiai térképe olyan tarka és változatos, mint sehol az országban. Tizenkét-tizenhárom nemzetiség lakik itt a legnagyobb tarkaságban, majdnem megannyi viseletben, szokásban különböző, s bár a kultúra mindent kiegyenlítő hatása itt sem működik észrevétlenül, mégis legtöbb megtartotta ősi néprajzi jellegét évszázadokon keresztül napjainkig. Újabb időben különösen rohamosan

⁴⁵ Uo. 1895. 129.

⁴⁶ Drapelul 29/1913.

változik és pusztul minden ami régi, hagyományos, a divat a legelmaradottabb népet is kezdi már ősi viseletéből kivetkőztetni.

Ezen a területen a néprajzi gyűjtés igen hálás és szép feladat. Szinte készen lehet ot mindent kapni, nem kell padláson, kamrában keresgélni régen használatból kiment holmi után, mert ott találjuk a nép kezén, testén, csak válogatni kell. Az összegyűjtendő anyag oly gazdag és egyes részleteiben oly szép, hogy szerény véleményem szerint abból majdnem egy párját ritkító mintaszerű néprajzi múzeumot lehet fölláلتani. A gyűjtendő anyag oly bőségben található, hogy abból nem csak a tervezett temesvári, hanem a M. N. Múzeum budapesti néprajzi osztályának, sőt az esetleg felállítandó nagybecskereki és lugosi megyei gyűjteményeknek is jut, miáltal sok munka, idő és pénz takarítható meg.

Az elmúlt év augusztusában, Délmagyarországban tett tanulmányutamon volt alkalmam látni egynéhány modern néprajz-művelődési történeti múzeumot, ahol is igen hasznos tapasztalatokat szereztem.

Mint rajztanár évenként két havi szabadságot élvezek. E szabad időmet több év óta, eddig is jórészt néprajzi kutatásoknak szenteltem, ezen két havi idő alatt hat esztendőn keresztül összegyűjthetőnek vélem a szükséges anyagot. Ha azonban a két hónap kevésnek bizonyulna, igyekezni fogok megfelelő szabadság-időt kieszközölni. A gyűjtött anyag megszámozva, leltározva, Temesvárott egy alkalmas helyiségben elraktározható, mindaddig amíg a múzeum épületének kérdése elintézését nyer.

Alázatos kérésem az, hogy méltóztassék elhatározni, hogy Temesvárott, - a „Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum Társulat” néprajzi gyűjteményének felhasználásával – néprajzi múzeum állíttassék, amelynek gyűjtési területe Torontál-, Temes- és Krassó-Szörény vármegyékre terjed... Továbbá azt, hogy e célra a „Dél.tört. és RégMuz. Társulatnak” eddigi évi 300 korona néprajzi segélyét hat éven keresztül évi 3000 koronára emeli fel, mely összegből a múzeum teljes anyaga, ill. az előírt terület teljesen felgyűjtendő.

A gyűjtés munkájával pedig alulírott bizassék meg.

Tiszteletteljes fölterjesztésemet Nagytekintetű Főfelügyelőség szíves jóakarátába ajánlva maradok mély tisztelettel.

Szeged, 1908. január hó 9-én

Cs. Sebestyén Károly
rajztanár

Munka Tervezet
A Temesvárott létesítendő Néprajzi Múzeum anyagának fejgyűjtésére

I. Gyűjtési terület

A Temesvárott felállítandó néprajzi múzeum területe, illetve az annak részére szóló gyűjtés kiterjedne Magyarországnak azon déli vidékére, melyet északon a Maros, nyugaton a Tisza, délen Duna és keleten Oláhország és Hunyad megye határol, és amelyet Torontál-, Temes- és Krassó-Szörény vármegyék területe alkot. Három vármegye 39 járással 793 község és 8 várossal, összes területe 4953781 kat. hold. Az 1900. évi népszámlálás szerint 1528595 lélek lakja e területet.

A nyelv terület viszonya:

Legerősebb az oláh, amely 427 községben, a terület keleti és északi részén szoros kapcsolatban van az Arad és Hunyad megyei és Oláhországi oláhsággal, összefüggő tömegben keleten és hosszú nyúlványokban és szigetekben nyugaton majd a Tiszáig ér.

Másodsorban a német 147 községben. Ebből 67 alkotja a bánáti német medencét, 15 község a Temes melléki medence, és az egész területen sok sziget képződmény.

Számban harmadik helyen van a szerb, a terület délnyugati és déli részén, összesen 105 községben. Délnyugaton nagy medencét 11 községgel, külön medence északnyugaton és sok kelet és északkelet felé terjedő nyelvszigetet alkot.

A magyar községek száma 53, két nagyobb csoportban. Északnyugaton az Alföldről benyúló 22 községből álló terület, és a Béga melléki magyar medence 14 községgel. A többi nyelvszigetként van elszórva.

Ezeken kívül lakja még a területet nagy számú bolgár, cseh-morva, cigány, horváth, krassován, olasz, ruthén, sokác és tót kisebb nagyobb nyelvszigetekben.

II. A gyűjtés ideje

A leírt terület teljes felgyűjtése, hozzávetőleges számítás szerint hat év alatt teljesen végrehajtható. Még pedig úgy, hogy a terület 6, körülbelül egyenlő részre osztatik, minden részre külön egy-egy évi kutatási és gyűjtési időt számítva.

III. A gyűjtés felosztása:

A gyűjtés az 1908-ik évvel venné kezdetét, még pedig Krassó-Szörény vármegye déli részén fekvő, következő hét járásban: a bozovici járás 18, a jámi járás 28, a moldovai járás 22, az oravicai járás 21, az orsovai járás 22, a resicai járás 26 és a teregovai járás 22, összesen 161 községgel és várossal.

1909-ben ugyan e megye északi részén 6 járása és 2 városa és pedig: a begai járás 27, a facseti járás 38, a karánsebesi járás 36, Karánsebes városa, a lugosi járás 25, Lugos városa, a marosi járás 25 és a temesi járás 29, összesen 182 községgel és várossal.

1910-ben Temes vármegye déli részén hat járás, u.m. a csákovai járás 13, a dettai járás 18, a verseci járás 25, Versec városa, a fehértemplomi járás 19, Fehértemplom városa, a kubini járás 9 és a Krassó-Szörény megyei bogsáni 21, összesen

107 község és várossal.

1911-ben a megye északi részén hat járás. A központi járás 22, Temesvár város, az újaradi járás 17, a vingai járás 19, Vinga város, a lippai járás 28, a rékasi járás 28, és a búziási járás 25, összesen 141 község és város.

1912-ben Torontál vármegye déli része hét járással. Az alibunari 10, az antalfalvi járás 13, a bánlaki járás 17, a nagybecskereki járás 24, Nagybecskerek városa, a modosi járás 18, a pancsovai járás 13, Pancsova városa, és a párdányi járás 14, összesen 111 község és város.

1913-ban a megye északi részének hét járásában. A csenei járás 16, a nagykikindai járás 10, Nagykikinda városa, a nagyszentmiklósi járás 16, a perjámosi járás 11, a törökbecsei járás 8, a törökkanizsai 22, és a zombolyai járás 18, összesen 102 község és város.

IV. A gyűjtendő anyag

A gyűjtés kiterjedne minden olyan néprajzi tárgyra, amelynek modern néprajzi múzeumban helye van. A területen megjelenő összes lapokban közzéteendő főlhívásokra is sok anyag önkéntes adományozása remélhető. A délvidék különleges ethn. viszonyait tekintve mégis van egynéhány olyan tárgycsoport, amelynek felgyűjtése fokozott gondot fog igényelni. Ilyenek pl. az oláhok régi hímzései és szövésai, a krassovánok hímzései, a Krassó megyei agyagművesség, a havasi pásztorkodás, a szerbek dunai halászata, a cigányok mesterségei, a házak építkezése, telkek elrendezése, stb.

Fényképek és rajzkészítések. Műszaki felvételek.

V. Költségek

A teljes gyűjtéshez szükséges összeget 18000 koronában vélem megállapíthatni, mely összeget azonban a folyó évtől kezdve a gyűjtés tartama alatt hat éven át évenként 3000 koronányi részletekben volna költségvetésbe állítható.

Ez összegből nemcsak egy teljes múzeumi anyagot lehet összegyűjteni, hanem előreláthatólag nagyszámban kapható kettős példányokat is lehet rajta beszerezni, amelyek így minden külön kiadás nélkül a M. N. Múzeum néprajzi osztálya tulajdonába jutnának.

Ezenkívül még az összes személyi kiadások, u.m. napi díjak, útiköltségek, továbbá irodai felszerelés, levelezés, fényképészeti felszerelés és laboratórium berendezés is az összegből fedezendő.

Szeged, 1908 január 9-én

Cs. Sebestyén Károly
rajztanár

IRODALOM

- BÁLINT Sándor
1976 A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. Első rész. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75-2. Szeged.
- BIRKÁS Géza
1948 Francia utazók Magyarországon. Szeged.
- BODOR András
1995 Erdély ókori történetének kutatása a XIX. század közepéig. Erdélyi Múzeum. 3-4. sz.
1996 Erdély ókori történetének kutatása a XIX. század közepétől az első világháború végéig. In: Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára. Kolozsvár.
- BRAUN Dezső
1836 Bánsági rapszódia. Temesvár.
- BÜCHL Antal
1974 A néprajzi gyűjtés kezdetei a Bánságban. Korunk. 9. 1004-1005.
- CHERESTEȘIU, Victor
1956 Luptătorul revoluționar Eftimie Murgu. Studii de istorie literară și folclor. IX. 1.
- DAMASCHIN, Bojincă
1983 Scrieri. Editura Facla.
- ENGEL Károly – POP Dumitru
1964 Culegerea de basme românești a lui Zeyh János. Studii de istorie literară și folclor.
- HATEG, N. Stoica
1981 Cronica Banatului
- JANKY Károly
1874 Emlékkönyv a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat 1873-as évi tevékenységéről. Temesvár.
- LOTZ, Friedrich
1964 Die französische Kolonisation des Banats (1748-1773). Südost Forschungen XXIII. München.
- MURESIANU, I. B.
1971 Din trecutul cercetărilor privind creația populară literară în Banatul românesc. Radovi simpozijuma o jugoslavenska-ruminskim uza u oblata narodne kujuzevnosti. Pancevo.
- MUZSNAI László – DANI János - ENGEL Károly
1964 Date noi privitoare la Mihai Halici. Studii de istorie literară și folclor.
- REIS Ferenc
1989 A Délmagyarországi Természettudományi Társulat története. Temesvár.
- SCHRAM Ferenc
1970 Bánáti néprajzi adatok a XVII. századból. Ethnographia LXXXI. 148-152.
- TALOS, Ioan
1964 Inceputurile interesului pentru folclorul românesc în Banat. Studii de istorie literară și folclor.

Data to the History of Ethnology in the Banat

To our satisfaction, more and more ethnographical studies on Transylvania and the Banat have been written in recent years. Ethnographic research and the collection projects in the multiethnic Banat started in the late nineteenth century. However, ethnographic data can also be found in much older sources. Ethnographic studies can be divided into two periods: one lasting from the strengthening of the Viennese royal power to the mid-nineteenth century and the other lasting from the late nineteenth century to present date. The typical sources of the first period beside accounts by foreign travellers were descriptions and reports recorded on the imperial administration's order. These are mostly descriptions of traditions and folk poems, while the second period focused on studying everyday tools and outfits as well.

The earliest ethnographic source was a folk song collection from the late seventeenth century compiled by Mihai Halics who was born in Caransebes. From the early eighteenth century records of the lives of ethnic groups in the Banat have grown in number especially in official and military documents. Two of the richest among these are the descriptions of Jakob Ehrler from 1774 and Francesco Grisellini from 1780, which provide the reader with a true account of everyday life phenomena in the Banat. In the first decades of the nineteenth century several Romanian researchers collected folk poetry pieces, and the processing of the folk song heritage of Serbian villages in the Banat commenced. After the defeat of the 1848 Hungarian revolution, the interest in folklore rose, which was due to the Romanian and partly the Hungarian press. In order to co-ordinate the research projects the Southern Hungarian Historical and Archaeological Association [Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat] (later under the name of the Southern Hungarian Historical and Archaeological Museum Association [Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeumtársulat]) was established in Timisoara in 1872. For decades this was the central institution for researches on the ethnography of the Banat. Collecting ethnographic objects was also initiated by the association. In 1904 a permanent ethnographic collection opened in Timisoara and in 1908 art teacher and ethnographer Károly Cs. Sebestyén compiled a detailed plan for the foundation of a permanent ethnographic museum, which, however, was not realised because of the outbreak of World War One. The complete text of the study can be found in this study's appendix.